

Joan Miralles

Membre de la Secció Filològica de l'IEC
i catedràtic de la Universitat de les Illes Balears

Els organitzadors d'aquestes Jornades m'han demanat que explicàs sumàriament les vicissituds per les quals ha passat el procés d'estandardització lingüística a les Illes Balears durant aquests darrers anys i en el moment actual en relació amb les institucions públiques del Govern balear, la Universitat de les Illes Balears (UIB) i l'Institut d'Estudis Catalans. Ho faré com a ex-director del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB i com a membre de la Secció Filològica de l'IEC.

Corria l'any 1983, quan el nou rector de la UIB, Nadal Batle, feia pocs mesos que havia estat elegit. La nostra universitat era molt jove. Fou el 1978, durant la transició política, quan començà a navegar autònomament, després d'uns quants anys de funcionar com a delegació de la Universitat de Barcelona. En aquella avinentesa tots els qui compartíem responsabilitats en l'àmbit de la llengua érem conscients que la universitat podia ser l'organisme providencial que més podria contribuir a fer avançar el procés de normalització lingüística, i no podem oblidar que també començaven a arribar-nos peticions d'assessorament en matèria de normativització. En el discurs de presa de possessió de la Càtedra de Llengua Catalana, el 5 de febrer de 1983, qui us parla ja indicava com a funcions d'un departament universitari l'assessorament en matèria lingüística, al costat de la docència, la recerca i la projecció pública. Eren els signes del temps. Convé tenir en compte que aquell mateix any fou promulgada la Llei de reforma universitària; però el 1983 es produí també un esdeveniment absolutament fonamental, pel que fa al tema que ens ocupa. Els redactors del nou Estatut d'autonomia per a les Illes Balears, aprovat el 25 de febrer, havien inclòs una segona disposició addicional en què s'especificava:

Essent la llengua catalana també patrimoni d'altres Comunitats autònomes, a part dels vincles que es puguin establir entre les institucions de les Comunitats esmentades, la Comunitat Autònoma de les Illes Balears podrà sol·licitar al Govern de la Nació i a les Corts Generals els convenis de cooperació i de relació que es considerin oportuns per tal de salvaguardar el patrimoni lingüístic comú, així com efectuar la comunicació cultural entre les Comunitats abans mencionades, sense perjudici dels deures de l'Estat establerts a l'apartat 2 de l'article 149 de la Constitució i del que disposa l'article 145 d'aquesta.

La institució oficial consultiva per a tot quant faci a la llengua catalana serà la Universitat de Palma de Mallorca. La Comunitat Autònoma de les Illes Balears, d'acord amb una Llei de l'Estat, podrà participar a una institució que serà formada per totes les Comunitats que reconguin la cooficialitat de la llengua catalana.

D'altra banda, l'article 14 de l'Estatut disposava:

La Comunitat Autònoma té competència exclusiva, en harmonia amb els plans d'estudi estatals, per a l'ensenyament de la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, d'acord amb la tradició literària autòctona. La normalització d'aquesta serà un objectiu dels poders públics de la Comunitat Autònoma. Les modalitats insulars del català seran objecte d'estudi i de protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma.

I, en efecte, el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General hagué d'emetre dictàmens sobre qüestions diverses en relació amb la llengua, des de propostes de catalanització de noves urbanitzacions i de noms de carrers i topònims en general fins a informes sobre el tipus de català estàndard adequat per als locutors de l'*Informatiu balear* de TVE o sobre els criteris de transcripció de les intervencions dels parlamentaris en el flamant nou Parlament, o sobre la grafia correcta de determinats llinatges, o sobre l'acceptació o no de determinades formes gramaticals illenques en l'àmbit escolar, etc.

Hi hagué, però, un tema que fou objecte de debat encès: el tractament de l'article dels topònims quan en la llengua col·loquial s'usava espontàniament l'article salat. El procés de discussió, en què intervingueren filòlegs i geògrafs toponimistes, durà llarg temps, des del 1985 fins al 1988, quan el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB donà com a bo el dictamen elaborat per la Secció Filològica de l'IEC. Aquell mateix any sortia publicat en el *Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears* (BOCAIB) del 28 d'abril el Decret sobre toponímia de les Illes Balears a partir d'un informe elaborat i aprovat per l'esmentat Departament a petició de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear.

Entretant, però, l'any 1986 s'havien produït dos esdeveniments de gran transcendència: la celebració del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana i, sobretot, la promulgació de la Llei de normalització lingüística per a les Illes Balears. Els qui redactàrem l'avantprojecte de llei teníem molt clar que calia desenvolupar la funció de la Universitat de les Illes Balears en matèria d'assessorament que ja figurava en l'Estatut. És per això que a part de dues disposicions addicionals que recullen genèricament aquesta funció incloguérem un article sencer, el 14, referit a la toponímia, que disposa:

1. Els topònims de les Illes Balears tenen com a única forma oficial la catalana.
2. Correspon al Govern de la Comunitat Autònoma, d'acord amb l'assessorament de la Universitat de les Illes Balears, determinar els noms oficials dels municipis, territoris, nuclis de població, vies de comunicació interurbanes en general i topònims de la Comunitat Autònoma. Els noms de les vies urbanes han d'ésser determinats pels ajuntaments corresponents, també amb l'assessorament esmentat, donant preferència a la toponímia popular tradicional i als elements culturals autòctons.

3. Aquestes denominacions són les legals a tots els efectes i la retolació ha de concordar amb elles. El Govern de la Comunitat Autònoma ha de reglamentar la normalització de la retolació pública, respectant, en tots els casos, les normes internacionals que l'Estat hagi subscrit.

També, la disposició transitòria 2 diu:

Tots els rètols indicadors a què fa referència l'article 14, i que no són escrits en català, o que ho són incorrectament, han de ser escrits correctament en aquesta llengua en el termini màxim de tres anys.

No obstant això, a més de la nova retolació, es podran conservar els rètols o indicadors antics que tinguin un valor històrico-artístic rellevant.

Però hi havia, a més, el tema de les famoses modalitats, i cal dir que aquest era un tema realment obsessiu entre els governants d'aleshores. Feia la impressió que el raonament que feien —i perdonau-me l'estil col·loquial— era: «Ens heu marcat un gol amb això de la llengua catalana, però a canvi us donarem matadura amb això de les modalitats.» Havíem de resoldre allò de la unitat en la diversitat. Per això en l'exposició de motius de la llei decidírem la següent redacció:

La Comunitat Autònoma té, en suma, com a objectius dur a terme les accions pertinents d'ordre institucional per tal que el català, com a vehicle d'expressió modern, plurifuncional, clar, flexible i autònom, i com a principal símbol de la nostra identitat com a poble, torni a ésser l'element cohesionador del geni illenc i ocupi el lloc que li correspon en qualitat de llengua pròpia de les Illes Balears. Per això ha d'ésser present en els diversos àmbits d'ús oficial de l'administració, dels mitjans de comunicació de masses, de l'escola i de la vida social en general, amb el corresponent respecte a les modalitats lingüístiques pròpies de la tradició literària autòctona, però sense perjudici de la unitat de la llengua catalana.

D'altra banda, en el títol preliminar de la llei es reblava encara el clau:

5. Les modalitats insulars de la llengua catalana seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma.

I tornem a l'àmbit de la universitat. Vist el volum de peticions que arribaven al Departament de Català de la UIB, en el Consell de Departament del 28 d'abril de 1989 creàrem un grup de treball que seria el germen de la futura Comissió d'Assessorament Tecnicolingüístic. Aquesta Comissió, amb reglament propi aprovat en el Consell de Departament de l'1 de juliol de 1997, és la que ha anat elaborant durant aquests anys els diversos dictàmens sobre la forma canònica de tota una sèrie de llinatges i noms de pila i de topònims illencs; s'han elaborat unes propostes de normativització toponímica amb el vistiplau de l'IEC, s'han fet propostes encaminades a recollir aquelles variants dialectals dignes de tenir en compte en la futura gramàtica de l'IEC i, darrerament, s'ha revisat la proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears, que a continuació us presentarà el company de taula i de departament Antoni Ignasi Alomar.

Paral·lelament, el Consell Executiu de la UIB posà en funcionament el Gabinet de Terminologia, col·laborador del centre de terminologia TERMCAT, que fou creat gràcies al conveni de cooperació signat el 29 de gener de 1991 entre la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports i la Universitat de les Illes Balears, amb la finalitat de coordinar i potenciar les iniciatives en el camp de la terminologia en l'àmbit de les Illes Balears.

D'altra banda, donat el volum de peticions d'assessorament que arribaven en matèria d'onomàstica, el Consell Executiu de la UIB creà el Gabinet d'Onomàstica per acord executiu del 28 de març de 1995 «com a servei i suport per a la docència, la recerca i el desenvolupament en el camp de l'onomàstica i les tecnologies associades i línies que s'hi relacionin que es desenvolupin en el futur a la Universitat de les Illes Balears. També es constitueix amb la finalitat de difondre els noms de lloc i de persona normalitzats a través de la resolució de consultes puntuals i publicacions, i l'organització d'activitats de recerca onomàstica i el disseny de cursos de formació en onomàstica».

I anem ara al Govern balear i a l'àrea d'ensenyament. L'ordenament jurídic en l'àmbit de l'ensenyament es basa, com és sabut, en la Constitució espanyola del 1978, en l'Estatut d'autonomia per a les Illes Balears del 1983, en la Llei de normalització lingüística del 1986, molt pròxima a la catalana, en el Decret del 29 de novembre de 1990, que regula l'ús de les llengües oficials de l'Administració de la Comunitat Autònoma, en l'anomenat *Decret de mínims* del 4 de juliol de 1997, i en una sèrie d'ordres i reials decrets, entre els quals destacaria l'Ordre del 12 de maig de 1998, en què es regula l'elaboració del projecte lingüístic de centre d'acord amb l'esmentat Decret de mínims. Crec que val la pena esmentar de manera especial els punts del Decret de mínims en què d'alguna manera es toca el tema del coneixement i aprenentatge de la llengua estàndard al costat de la llengua oral de l'entorn.

Ja en el preàmbul es fa un breu esment a les modalitats insulars:

La resta de centres, d'acord amb les determinacions d'aquest Decret, ha de dissenyar, també, un projecte lingüístic que ha de preveure la implantació progressiva de la llengua catalana en l'ensenyament i ha de posar esment especial a les modalitats insulars.

Ja en l'articulat de la llei l'article 1 disposa:

La llengua catalana, amb especial atenció a les modalitats de les illes Balears, i la literatura catalana, fent incidència a les aportacions de les illes, s'ensenyaran obligatòriament, juntament amb la llengua i la literatura castellanes, en tots els nivells educatius i en tots els centres de l'ensenyament no universitari.

I en l'article 3:

L'ensenyament de la llengua catalana ha de considerar les modalitats lingüístiques pròpies de les illes Balears, sense perjudici de la unitat de la llengua, tal com preveu l'article 14 de l'Estatut d'autonomia per a les illes Balears.

D'altra banda, en l'article 16 del capítol 2, hom especifica com ha de ser la llengua vehicular:

c) En l'educació infantil s'usarà preferentment la varietat dialectal pròpia de l'entorn d'aprenentatge.

I en l'article 17:

d) En l'educació primària s'utilitzarà preferentment la llengua catalana oral pròpia de l'entorn d'aprenentatge i s'introduirà l'alumne de forma progressiva, i sobretot en el llenguatge escrit, en el coneixement de la varietat estàndard pròpia de l'àmbit de les illes Balears. Així, s'ha de garantir que al final d'aquesta etapa l'alumnat tingui un coneixement global i harmònic de la llengua catalana i de la castellana.

Encara, en el capítol IV, article 23, quan parla dels projectes editorials i dels llibres de text d'educació infantil, d'educació primària i d'educació secundària, hom especifica que «els projectes editorials han de respectar les modalitats insulars de la llengua catalana».

I anem a un altre tema, el de les darreres actuacions del Govern balear en matèria de normalització i d'ajuda a la recerca sobre temes en relació amb la variació lingüística a les Illes Balears. En aquest sentit es crea el 3 d'octubre de 1997 el Consorci per al Foment de l'Ús de la Llengua Catalana (COFUC), format per l'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears i la Universitat de les Illes Balears. Els objectius del COFUC són:

1. La investigació en el camp sociolingüístic i, de manera especial, sobre l'ús de la llengua catalana a les illes Balears i les seves modalitats.
2. La formació i el reciclatge de les persones adultes que accediren al lloc de treball sense els coneixements de la llengua que exigeix la legislació actual.
3. La formació lingüística no reglada dels ciutadans i ciutadanes de les illes Balears. En aquest àmbit, organitzarà cursos, seminaris, conferències, taules rodones i tota classe de tècniques i estratègies formatives.
4. La publicació de materials, impresos, fotogràfics i informàtics, relacionats amb la finalitat general del Consorci.
5. El foment dels usos socials de la llengua catalana, pròpia de les illes Balears.
6. La realització d'activitats d'animació sociocultural.
7. Totes aquelles iniciatives que s'aduguin amb la finalitat general del Consorci.

Crec que és important remarcar que el Consorci assumí des del primer moment dur a terme el Programa de Recerca Mn. Antoni M. Alcover, amb diversos projectes encaminats a estudiar, com ja he dit, la variació lingüística a les Illes Balears, o, si voleu, les famoses «modalitats lingüístiques» des de perspectives molt diverses. En aquests moments, els projectes en marxa són els següents: *Antologia de textos de les Illes Balears*, *Arxiu audiovisual dels dialectes catalans de les Illes Balears*, *Atles ornitòmic de les Illes Balears*, *Buidatge dels mots usuals de les Illes Balears en el DCVB*, *Creació de material fonètic en les modalitats balears del català per a les exploracions logoaudiomètriques*, *Desenvolupament del sistema fonològic en infants catalano-*

parlants (modalitats balears), Diccionari de la cultura material de les Balears (segles XIX-XIX), Diccionari de locucions, modismes i refranys de l'Aplec de rondalles mallorquines, Elaboració del mapa sociolingüístic de les Illes Balears (fase 1a) i Nomenclàtor toponímic de les Illes Balears.

D'altra banda, cal tenir en compte que el 30 d'agost d'enguany el nou conseller d'Educació, Cultura i Esports, Damià Pons, com a president del COFUC, i el rector de la UIB, Llorenç Huguet, signaren un nou protocol per prosseguir les activitats dels gabinets de Terminologia i d'Onomàstica com a continuació dels convenis de col·laboració subscrits el 21 de desembre de 1990 i el 3 d'octubre de 1997, respectivament, entre la UIB i la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports.

I, ja per acabar, vegem aquest procés des de la perspectiva de l'Institut d'Estudis Catalans. Els dies 6 i 7 d'octubre de l'any 1990, la Secció Filològica es desplaçà a Eivissa seguint una tradició que perdura fins avui. Allà es contactà amb l'Institut d'Estudis Eivissencs i es feren unes sessions de treball entorn de la grafia correcta d'alguns topònims de les Pitiüses. Malauradament no hi hagué, com en els casos posteriors, publicació d'actes. D'altra banda, els dies 12 i 13 d'octubre de 1985 els membres de la Secció es desplaçaren a Palma, al monestir de la Real, amb altres membres de l'Institut Cartogràfic de Catalunya per participar en el debat sobre el tema de l'article dels topònims junt amb diversos professors dels departaments de Català i de Geografia de la UIB. La Secció Filològica revisà i aprovà l'informe sobre *Topònims de les Illes Balears* sobre un avantprojecte elaborat pel Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB en les sessions dels dies 11 de març i 2 de desembre de 1988.

A la tardor del 1985 arribaren a l'IEC comunicacions dels departaments de Filologia Catalana de les universitats de València i Alacant, de l'Estudi General de Lleida i de la UIB. Més tard s'hi afegí la Universitat de Perpinyà. Els signants de la petició eren «conscients del paper primordial que fa la televisió de casa nostra en el coneixement i la difusió de la llengua catalana (i que cal considerar ben positivament)», i constataven ensems que «el català que així es feia conèixer i es difonia era pràcticament el de la seva modalitat barcelonina». Es demanava, en definitiva, que l'IEC sol·licitàs a les instàncies pertinents la incorporació de professionals lleidatans, valencians i balearics a les tasques de la televisió catalana. La Secció Filològica, després d'estudiar la petició, acordà trametre-la íntegrament al president de la Generalitat de Catalunya.

A finals dels anys vuitanta, la Secció comença a treballar en una proposta d'estàndard oral. Fins a l'hora d'ara ha sortit publicada la part de fonètica, el 1990, i de morfologia, el 1992, i actualment s'està treballant en la sintaxi i en el lèxic. La Comissió de l'Estàndard Oral de la Secció Filològica ha tingut en compte també la tasca de les universitats, entre les quals hi ha la UIB, representades en la Comissió de Seguiment de la Llengua Normativa, amb representació inter-universitària.

El 15 de maig de 1992, la Secció Filològica aprovà un acord sobre la grafia de la primera persona del present d'indicatiu dels verbs en els parlars balearics, tema sobre el qual hi havia hagut una certa diversitat de parers i que ens havia estat demanat que es resolgués adequadament.

Els dies 8 i 9 d'octubre de 1993 tingué lloc a Menorca la visita anual de la Secció Filològica de l'IEC. Els ponents, de la Secció i de l'Institut Menorquí d'Estudis, parlaren, a més de la introducció del president de la Secció, A. M. Badia i Margarit, sobre «Les *Normes* de 1913 i l'IEC a Menorca» (Antoni-Joan Pons i Josefina Salord), «El menorquí i el diccionari normatiu: problemes i propostes» (Pere Melis i Ignasi Mascaró), «El procés de normalització lingüística a Menorca (1976-1993)» (Francesc Florit i Nin i Joan F. López i Casasnovas), «L'estàndard oral des de les Illes Balears» (Joan Miralles i Monserrat), «La toponímia a Menorca. Estat dels estudis» (Joan F. López Casasnova) i «Els gramàtics i els lexicògrafs menorquins anteriors a F. de B. Moll» (Jordi Carbonell).

El 1995 sortí publicat el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC, a càrrec de diverses editorials dels Països Catalans. Qui us parla fou encarregat de proposar la incorporació d'aquelles variants dialectals illenques que podrien figurar en el nou diccionari d'acord amb els criteris sobre incorporació de variants lexicals en el diccionari general aprovats per la Secció Filològica en sessió del 14 de desembre de 1990. La Comissió, integrada pels professors del Departament de Filologia Catalana i Lingüística general de la UIB, la formàrem Joan Antoni Mesquida, Nicolau Dolç i jo mateix, i proposàrem uns sis-cents mots nous o noves accepcions de mots ja existents, la majoria dels quals foren aprovats per la Secció. Partírem de cinc llistes diferents i les condicions d'acceptació d'aquests mots i/o accepcions noves eren ésser vius, populars i genuïns, almenys en una de les illes balears.

Els dies 18 i 19 d'octubre de 1996, tingueren lloc a Mallorca les Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. En aquesta ocasió, els ponents de la Secció Filològica i de la UIB parlaren dels temes següents: «L'aportació balear a la nova gramàtica de l'IEC» (Isidor Marí), «Dialectologia contrastiva» (Joan Veny), «Sobre l'estàndard composicional» (Gabriel Bibiloni), «L'aplicació de la *Proposta per a un estàndard oral* als mitjans de comunicació: el cas de TVE a les Balears» (Neus Picó), «Sobre la proposta de normativització toponímica de la Universitat de les Illes Balears» (Cosme Aguiló), «El paper de les institucions públiques en la normalització lingüística» (Aina Moll), «Entorn de la problemàtica de la introducció de mots usuals a les Illes Balears al Diccionari de la llengua catalana» (Joan Miralles), «Llengua catalana i escola a les Illes Balears» (Joan Melià) i «El paper de l'escriptor mallorquí en la conformació de la llengua literària» (Josep A. Grimalt).

El 17 de març de 1997, el president de l'IEC, Manuel Castellet, i el rector de la UIB, Llorenç Huguet, signen un conveni marc entre ambdues institucions. Acorden intercanviar informació sobre el procés de normativització de la llengua comuna; cooperar en la realització de programes científics de durada indefinida, que impliquin o no la creació i el manteniment de centres o de serveis tècnics i, així mateix, en projectes concrets, i cooperar en publicacions d'interès comú, intercanvi d'informació i assessorament mutu en la planificació, l'organització i l'execució d'estudis i recerques en temes d'interès comú i, en general, en tot allò que sigui considerat interessant per ambdues parts.

Conclusions

1. Crec que és absolutament necessari que en el futur hi hagi una interrelació estreta, per les vies que es considerin més adequades, entre les institucions del Govern balear, la Universitat de les Illes Balears i l'Institut d'Estudis Catalans, sense perjudici de les pròpies atribucions. En aquest sentit, és just i oportú dir que probablement mai no hi havia hagut una avinentesa política tan favorable com ara.

2. Crec que la tasca que s'ha de fer des de la UIB en matèria d'assessorament és molt àmplia, però em sembla que és just dir que els camins estan marcats, i tant la Comissió d'Assessorament Tecnicolingüístic del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General com el Gabinet de Terminologia i el Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic poden tenir ara i en el futur un paper fonamental.

3. Som del parer que el COFUC té també una immensa tasca a desenvolupar en l'extensió de l'ús de la nostra única llengua pròpia en l'àmbit de les Illes Balears, i no cal dir que el tema de les publicacions orientatives en matèria de llengua com la que ara presentarem és bàsic. També, pel que fa a publicacions, crec que hauríem d'assegurar els acords institucionals que facin falta entre els governs del nostre domini lingüístic i les editorials de manera que s'asseguri la presència d'aquelles formes gramaticals i/o lexicals d'àmbit regional que puguin ser acceptables en el codi general. D'altra banda, tant si és dins el marc com fora del COFUC, consider imprescindible que s'assegurin els mitjans per a dur a terme els projectes d'investigació en relació amb la llengua ara inclosos en el Programa de Recerca Mn. Antoni M. Alcover o, eventualment, sota un altre pla de recerca.

4. La responsabilitat de l'Institut d'Estudis Catalans en aquest procés no és mester dir que representa el pilar mestre de la construcció, d'acord amb l'esperit i la lletra del Reial decret de creació i amb els seus Estatuts. Aquests darrers anys, crec que l'IEC ha fet un esforç per obrir-se a la problemàtica de tot el territori lingüístic en matèria de normativització i de normalització. Tanmateix, crec que convé insistir una vegada més, i les vegades que faci falta, que l'Institut ha d'estrènyer encara més els lligams amb tots els territoris i sectors socials de la llengua.

I, ja per acabar, vull fer constar que, en relació amb la tasca d'estandardització de la llengua oral en àmbits públics i/o formals, el Consell de Mallorca ha publicat recentment el llibre *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic*, a càrrec d'Antoni I. Alomar, Gabriel Bibiloni, Jaume Corbera i Joan Melià. També, aquestes darreres setmanes el COFUC i l'editorial Moll han tret els dos primers volums d'una col·lecció sobre llengua: *Reflexions i propostes per al tractament de les llengües en els centres d'ensenyament*, a càrrec de Joana Lladó i Miquel Llobera, i *Proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears*, a càrrec d'Antoni I. Alomar i Joan Melià, llibre que serà presentat a continuació per un dels autors: Antoni I. Alomar.